

Til – milliy özlíkni şakllantirişning sotsiolingvistik omili sifatida



Yulduz Artikova,

filologiya fanlari doktori, Özbekiston davlat jahon tillari universiteti professori

Annotatsiya. Uşbu maqolada tilning milliy öziga xoslikning asosi sifatidagi ahamiyati borasida söz yuritiladi. Unda, jumladan, Sovet davrida milliy tillarni bostiriş siyosati milliy öziga xoslikni zaiflaştirişga qaratilganligi va Özbekiston mustaqilligi uçun kuraş özbek tilining rasmiy maqomi uçun kuraş bilan boşlanganligi ta’kidlanadi. Maqolada til va madaniyat ortasidagi munosabatlar, tilning milliy birlik va mansublik tuyğusini şakllantirişdagi roli va uning köp millatli jamiyatlarda nizo manbayi bölüş tahlil qilinadi. Şuningdek, izlanişda til siyosatiga oid asosiy yondaşuvlar muhokama qilinadi hamda mamlakatning global bozorda raqobatbardoshligi va xorijiy investitsiyalarni jalb qiliş uçun köptillilikning ahamiyati ta’kidlanadi. Muallif lingvistik xilma-xillikni qöllab-quvvatlaş jamiyatning barça a’zolarining madaniyati va an’analarini hurmat qiladigan milliy öziga xoslikni şakllantirişga hissa qōşadi, degan xulosaga keladi.

Kalit sözlar: til, milliy özlík, ona tili, madaniyat, til siyosati, köptillilik, ikkitillilik, köp madaniyatli jamiyat, davlat tili, tilning tiklaniş, lahjalar, milliy birlik.

Til – milliy özlíkni şakllantirişning asosiy sotsiolingvistik omillaridan hisoblanadi. U faqat axborot almaşış vositasi bölmay, xalqning tarixi, madaniyati, dunyoqaraşi, mentalitetini jamlagan ijtimoiy hodisadir. Til muayyan jamiyat a’zolarini umumiy tuşunça atrofida birlaştiradi. Şu bilan birga, til bir etnik guruhni boşqalaridan ajratib turuvçi ijtimoiy çegara vazifasini bajaradi. Xalqning asriy tajribasi, maqollari, matallari va urf-odatları tilda aks etadi. Til vositasida milliy qadriyatlar va tarixiy xotira bir avloddan ikkinçisiga ötadi, bu esa milliy özlíkning davomiyligini ta’minlaydi.

Har bir millatning tili dunyoni öziga xos tarzda aks ettiradi. Millat vakillarining fikrlaşi va voqelikka munosabati bevosita ular sözlaşadigan til tuzilişiga boğliq böladi. Inson öz ona tilida gapirganida, özini ma’lum bir madaniy makonning ajralmas bölagi sifatida his etadi. Tilning davlat tili sifatida e’tirof etilişi va jamiyatning barça sohalarida faol

qöllanilişi milliy mustaqillik va özlíkni anglašning oliy kórinışidir.

Davlat tomonidan tilni rivojlantirişga qaratilgan sotsiolingvistik çoralar millatning demografik va madaniy barqarorligini himoya qiladi. Sotsiolingvistik nuqtayi nazardan, tilning yóqolişi – milliy özlíkning va millat sifatidagi ijtimoiy borliqning yóqolişini anglatadi. Şuning uçu on a tilini asraş, uning ijtimoiy mavqeyini yuksaltiriş har bir millatning özlígini saqlab qolişidagi eng boş omildir. Yetakçi ózbek tilşunos olimasi Muqaddas Isroil ilmiy izlanişida sotsiolingvistikaga quyidagiça ta’rif beradi: “Sotsiolingvistika til hodisalarini tahlil qiliş uçu muayyan tuşunçalar va ularning majmuasidan iborat bôladi. Vaholanki, aynan ş u termin va tuşunçalar til va jamiyat ôrtasidagi munosabatlar, ôzgarişlar hamda ôzaro ta’sirni tahlil qilişda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan kelib çiqib, sotsiolingvistlarga tilni ijtimoiy hodisa sifatida tahlil qiliş va ijtimoiy-madaniy muhit kontekstida tilni çuqurroq tuşuniş imkonini berişiga sabab bôladi” [3].

Sotsiolingvistika sohasida jahonda qator olimlar izlanişlar olib borişgan. Ulardan biri – Joshua Fishmandir. Joshua Fishman til sotsiologiyasi yónalışidagi tadqiqotlarni olib borgan jahondagi asosiy olimlardan biri bôlib, til va etnik ôziga xoslik ôrtasidagi munosabatlarni tahlil qilgan. Olim tomonidan mazkur mavzuda “Til va millatçilik: Ikki yaxlit esse” (Language and Nationalism: Two Integrative Essays) [9], “Ôzçiliklar sotsiolingvistikasi nuqtayi nazaridan til va etnik mansublik” (Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective) [8], “Ijobiy etnolingvistik ongni qiyosiy ôrganiş” (In Praise

of the Beloved Language: A Comparative View of Positive Ethnolinguistic Consciousness) [7] nomli asarlari çop etilgan. Uning işi tilning etnik kelib çiqiş, madaniy an’analar va milliy ongni saqlaşga qanday hissa qôşişini ôrganadi. U ôzining “Til va millatçilik: ikkita integrativ esse” kitobida millatçilik, til siyosati va milliy tillarning rivojlanişining ôzaro ta’sirini ôrganadi. U til kôpinça milliy harakatlarning muhim elementiga aylanışini va milliy birlikni mustahkamlaş uçu işlatilişini kôrsatadi. “Ôzçilik sotsiolingvistik nuqtayi nazari-dan til va etniklik” asarida esa Fishman ona tillarining saqlanişini, boşqa tilga ôtişni va bu jarayonlarning etnik-madaniy ôziga xoslik uçu oqibatlarini tahlil qiladi. Fishmanning işi tillarning saqlanişi va ôziga xoslikni qayta tiklaşga hissa qôşişi borasidagi fikrni tahlil qiladi.

Hovard Jayls esa Riçard Bourxis va Donald Teylor bilan birgalikda “Etnolingvistik identifikatsiya nazariyasi va lingvistik akkomodatsiya” tadqiqotida guruhlararo munosabatlarda tilning rolini ôrganişga yondaşuvlarni işlab çiqdilar [1]. Ayniqsa, etnolingvistik identifikatsiya nazariyasi muhim ahamiyatga ega bôlib, u tilni guruhga ôz avtonomiyasini saqlab qoliş va boşqa guruhlardan ajralib turiş imkonini beruvçi xususiyatlardan biri sifatida kôrib çiqadi. Tadqiqotçılar nutq şakllari, til afzalliklari va kundalik muloqotda ona tilidan foydalaniş guruh a’zolişiga qanday ta’sir qilişiga e’tibor qaratadilar. Uşbu yondaşuv tilni milliy identifikatsiyani ifoda etiş va madaniy jamoalar ôrtasidagi çegaralarni saqlab qoliş vositasi sifatida ôrganişga yordam beradi.

Sohaga oid ilmiy izlaniş olib borgan Benedikt Anderson “xayoliy jamoa” tu-

şunchasini ishlab chiqdi, unga köra millat – bu odamlar jamoasi bölib, ularning aksariyati heç qaçon şaxsan uçaşmaydi, balki özlarini yagona butunning bir qismi sifatida qabul qiladi. Tadqiqotçi “Xayoliy jamoalar: Millatçilikning kelib çiqişi va tarqalişi haqida mulohazalar” nomli asarida milliy ongni rivojlantirişda bosma tillar, kitoblar, gazetalar va boşqa ommaviy axborot vositalarining roliga alohida e’tibor qaratadi [6]. Umumiy lingvistik şakllarning tarqalişi yagona axborot makonini şakllantirişga va milliy jamoaga tegişlilik hissini uyğotadi. Uning konsepsiyasida til odamlarni ramziy ravişda birlaştiriş va umumiy tarix va madaniyat haqida ğoyalarni şakllantiriş vositalaridan biridir. Andersonning konsepsiyasi umumiy til va muloqotning hatto bevosita şaxsiy aloqasi bölmagan odamlar orasida ham milliy öziga xoslikni şakllantirişga qanday hissa qoşişini tuştuntirişga yordam beradi.

Şoir Mirtemir bola tuğilişi bilan ona suti orqali öz tilini anglaşi, ona tili – Vatanga bölgan çeksiz mehr-muhabbat siymosi ekanligini juda çiroyli, sodda va samimiy ifodalaydi:

*Yobonlarning çeksizligi,
Ham samumi, ham hovuri,
Onajonlar allasidan,
Köz yoşidan, oq sutidan;
Töqaylarning tengsizligi,
Jilğalarning şöx ğovuri,
Yigitlarning yallasidan,
Suluvlarning sukutidan –
Yöğrilgan til –
Ona tilim [4].*

E’tibor berib qaraydigan bölsak, orta asr şe’riyatida ham ona tiliga bağışlan-

gan nazmiy asarlarni köp uçaatamiz. Ya’ni bu mavzu asrlar oşa ham ahamiyati, dolzarbligini yōqotmagan. Ammo sovet davrida respublikalarning mustaqilligi, milliy identifikatsiyasi, madaniyati va öziga xosligi uçon kuraş boşlangan davrda ona tili haqidagi aş’orlar siyosiy tus oladi:

*Avar sözün tinglab kirdi menga jon,
Ohista tirildim va şunda bildim:
Meni tuzatolmas heç dori-darmon,
Jonimga masihdir şu ona tilim.*

*Mayli, kim qay tildan zavqu şavq olsa,
Mening öz tilimga ming jonim fido.
Erta ona tilim agar yōqolsa,
Men bugun ölişga bölurman rizo.*

*Mayli, qaşşoq bölsin, mayli, behaşam,
Lekin mening uçon aziz va suyuq.
Jahon minbaridan yangramasa ham,
Ona tilim menga muqaddas, buyuk [2].*

Rasul Hamzatovning jahonga maşhur bu şe’rini öz tiliga qōygan nazmiy haykali deb ataş mumkin. Unda şoir ona tilining ahamiyatini, uni milliy özlilikni anglaşda tutgan örnini ifodalagan.

Til milliy va etnik tabaqalanişda muhim örin tutadi, çunki u öz ta’siri bilan ma’lum bir jamoaning ma’naviy mavjudligini ta’minlaydi, boşqa millat va elatlardan farqlaniş tuyğusini beradi. Til fikrlašni, umumiy öziga xoslikni, etnik tengdoşlar bilan muloqot qiliş usulini şakllantiradi. Bu grammatika yoki sözlarning ma’nosi orqali emas, balki har bir jumlada paydo böladigan hissiyotlar yordamida amalga oşadi.

Til – madaniy va ma’naviy boylik bölib, bitta tilning yōqolişi asrlar davomida

yaratilgan madaniy merosning yöq bölişiga olib keladi. Şuning uşun ham ba'zi yirik davlatlar öz içidagi kiçik millatlar tilini yöq qiliş uşun harakat qildilar. Öz tilini unutganlar milliy madaniyatini, milliy öziga xosligini ham yoddan çiqarişadi. Ularning til bilan ma'naviy olamlari ham özgaradi. Madaniyatini unutib, ma'naviy qadriyatlarini bilmaydiganlarga istalgan oqim va siyosatga egib oliş oson böladi. Sobiq sovet siyosati tasarrufidagi xalqlarning milliy tili örniga rus tilini singdiriş siyosatining asosiy maqsadi ham ularni öz millatini unutib, yagona sovet siyosatiga böysundiriş bölgan. Tarixning şu falsafasidan olib qaraydigan bölsak, Özbekistonning mustaqilligi uşun kuraş özbek tilining davlat tili böliş uşun harakattan boşlangan deb aytiş mumkin. Bunda, albatta, OAVdagi çiqişlar, çop etilgan materiallar, şoirarning şe'rlari-

ning ahamiyati katta edi. Abdulla Oripov sovet davrida ona tilini unutganlarni tötiga qiyoslaydi. Uning bu şe'riy nidosini sovet siyosatiga qarşı isyonga qiyoslaş mumkin.

*Ming yillarkim bulbul kalomi
Özgarmaydi, yaxlit hamişa.
Ammo şörlik tötining holi
Özgalarga taqlid hamişa.*

*Ona tilim, sen borsan, şaksiz,
Bulbul kuyin şe'rga solaman.
Sen yöqolgan kuning, şubhasiz,
Men ham tötü bölü qolaman! [4]*

Muhammad Yusuf "Ona tilim" şe'rida esa sovet davrida öz ona tilida gapira olmaganligini ming afsus bilan tilga oladi:

*Garçi zuğum qilganlarni yoqtirmadim,
Şe'r yozdim-u bölak işni qotirmadim.*



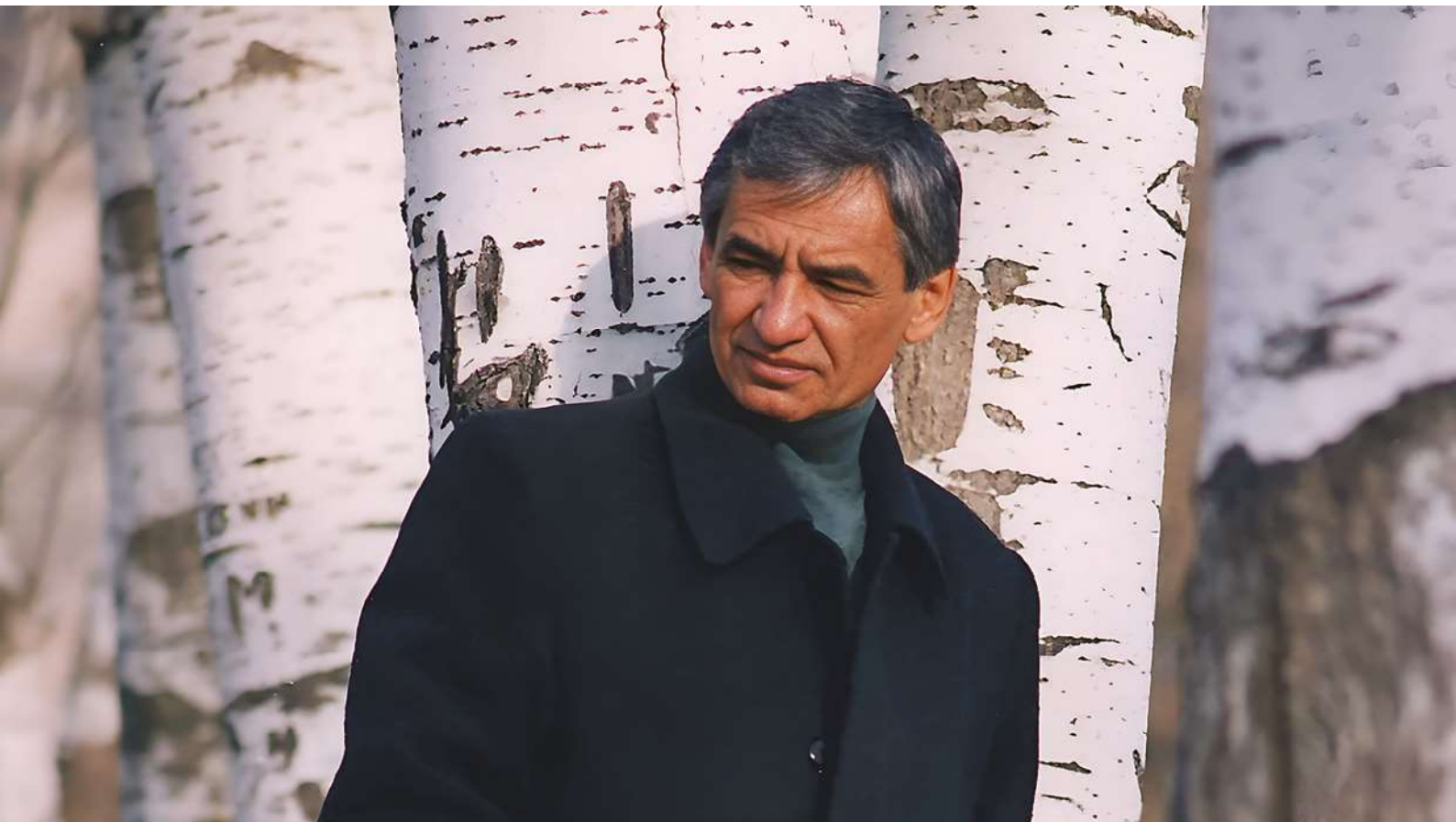
*Tilim turib öz tilimda gapirmadim,
Bir eslasam eziladi bağri-dilim,
Ona tilim, keçir meni, ona tilim [5].*

Markaziy Osiyo hududidagi o'zbek, qoraqalpoq, qozoq, qirg'iz tillari juda o'xshash. Qardoş xalqlardan ozarbayjonlarni ham tuşuna olamiz. Şuningdek, hind va urdu tillari juda o'xshash. Yevropadagi bosniy, xorvat, sloven va serb tillari ham bir-biriga yaqin. Şved va norveg tillari ham şunday. Unda nega bu odamlar turli tillarda gaplaşişini xohlaşadi? Çunki ular o'zlarini alohida millat deb qabul qilişlarini istaşadi. Yoki boşqa bir misol: masalan, marokaşliklar va iroqliklar bir-birlarini tuşunmaydilar, lekin ular o'zlarining arab tilida gaplaşişlarini ta'kidlaydilar. Nega şunday? Çunki ular bir-birlariga yaqin ekanliklarini ta'kidlaydilar. Umumturkiy

xalq sifatidagi qaraşlar esa turkiy tillarda sozlaşuvçi millatlarni birlaştiradi, jipslaştiradi. Umumturk madaniyati yagona turkiy til mavjudligini tan olishdan boşlanadi.

Til, asosan, sizning kimligingizni va kim bilan muloqot qilişni xohlayotganingizni kōrsatadi. Til madaniy o'ziga xoslikning eng aniq belgilaridan biridir. U tafakkurning ifodasi bōlib, o'ziga xos madaniy tuşunça, o'tmiş va kelajak bilan boğliqlikdir. Har bir millat, madaniy yoki etnik guruhning o'ziga xos qadriyatlari, e'tiqodlari va turmuş tarzi mavjud. Qadriyatlar, e'tiqodlar va urf-odatlarini yetkaziş vositasi sifatida til muhim ijtimoiy vazifaga ega bōlib, millatning identifikatsiyasi va odamlarda birdamlik tuyğusini şakllantiradi.

Ona tilining ahamiyati şunçalik katta ekan, "Xorijiy tilni o'rganiş nima uçun kerak?" degan savol paydo bōlişi tabiiydir.



Xorijiy tilni o'rganiş xotirani yaxşilaydi. Bir paytning o'zida bir neçta vazifalarni bajariş qobiliyatini rivojlantiradi. Til biliş çet mamlakatga sayohat qiliş jarayonini osonlaştiradi, boşqa millatdagi odamlar bilan tanişişga yordam beradi. Çet tilini biliş jahonning nufuzli universitetlariga kiriş imkoniyatini oşiradi.

Til, yuqorida ta'kidlaganimizdek, madaniyat uzatuvçisidir. Til o'rganganimizda, uning madaniyatini ham avtomatik ravişda o'zlaştiramiz. Til va madaniyat bir-biri bilan çambarças boğliq. Til va madaniyat birgalikda o'zgaradi. Biz o'z madaniyatimizni tilimiz orqali namoyon qilamiz. Köpinça bir madaniyat vakillari boşqa madaniyat vakillarini ğalati deb o'ylaşadi, çunki ularning tillarini tuşunmaydilar va boşqa madaniyatning xususiyatlarini tasavvur qila olmaydilar.

Til ma'lum bir madaniyatga xos bołgan qadriyatlar, e'tiqod va urf-odatlarini ifodalash uçun iřlatiladi. Misol uçun, yapon tilida o'z madaniyatini aks ettiruvçi köplab sözlər mavjud, masalan, "mehmondöstlik" ma'nosini anglatuvçi "omotenaşi" va "mukammallikni estetik jihatdan qadrlaş" ma'nosini anglatuvçi "vabi-sabi" tuşunçalaridir. Til milliy o'zlikni anglaş va ijtimoiy jipslikka bevosita ta'sir körsatadi. Xalqaro sotsiologik tadqiqotlar körsatganidek, Yaponiya yoki Fransiya kabi yagona dominant tilga ega davlatlar aholisida til omili milliy identifikatsiyaning eng asosiy mezoni sifatida baholansa, köp tilli jamiyatlarda bu körsatkiç o'zgaruvçan xarakter kasb etadi [11].

Tildan milliy birlikni tarğib qiliş vositasi sifatida ham foydalaniş mumkin. Ba'zi mamlakatlarda hukumat til ta'limi, ommaviy axborot vositalari va rasmiy til

qonunlari kabi siyosatlar orqali ma'lum bir tilni tarğib qilişi mumkin. Bu tilda sözləşuvçi fuqarolarda milliy o'zlikni anglaş va ğurur tuyğusi şakllantiriladi. Boşqa tomondan, til köp madaniyatli jamiyatlarda böliniş va nizolar manbayi bölüşü mumkin. Ba'zi hollarda lingvistik o'zçiliklar hukmron tilni tarğib qiluvçi jamiyatda o'zlarini çetlaştirilgan yoki kamsitilgan his qilişadi. Bu Belgiyadagi fransuzabon vallonlar va golland tilida sözləşuvçi flamand jamoalari o'rtasidagi til mojarosida bołgani kabi, ziddiyatlarga olib kelişü ehtimoli katta. Til ijtimoiy çegaralar va o'ziga xoslikni o'rnatiş uçun ham işlatiladi. Bu bir madaniyatni boşqasidan ajratişga yordam beradi va odamlar uçun ğurur va o'ziga xoslik namoyoni böladi. Misol uçun, Hindistonda turli ştatlarining o'z tillari va lahjalari mavjud. Muayyan ştadagi odamlar o'z ona tillari bilan faxrlanişadi.

Köpin madaniyatli jamiyatda milliy o'zlik murakkab masaladir. Köpgina mamlakatlarda bir neçta til va lahjalarda gaplaşiladi. Bu turli etnik va lingvistik guruhlar o'rtasida ziddiyat va kelişmovçiliklarga olib kelişü mumkin. Masalan, Kanadada ham fransuz, ham ingliz tillari rasmiy tillar bölüb, butun mamlakat böylab ikkitillilikni tarğib qiliş va har ikki tilga hurmat körsatişga harakat qilingan. Xuddi şunday, Hindistonda hukumat tomonidan tan olingan 22 dan ortiq rasmiy til mavjud bölüb, aholi turli etnik va mintaqaviy tillarda sözləşadi [11]. Şu nuqtayi nazardan, til mintaqaviy o'ziga xoslikning yorqin ramziga aylandi va turli etnik guruhlar tomonidan madaniy va siyosiy avtonomiyani tasdiqlaş uçun işlatilgan.

Multikulturalizm bilan boğliq muammolarga qaramay, til milliy o'zlikning ajral-

mas qismi bölib qolmoqda. Til odamlarni birlashtirish va madaniy merosni saqlash vositasidir. Bu vosita bosqa madaniyatlarni tushunish va hurmat qilish yolidagi birinchi qadam bölib xizmat qiladi. Köp madaniyatli jamiyatlarda til siyosatiga yondashuvlardan biri – barça tillarni tan olish va tilni organiisha yordam berishdir. Ushbu yondashuv madaniy xilma-xillikni targhib qilishga komaklashib, ozchiliklar ozlarini qadrli his qilishlarini ta'minlaydi.

Davlat oz rasmiy tiliga ega bolishi ham til siyosatiga yana bir yondashuv hisoblanadi. Ushbu yondashuv kopincha hukmron madaniy guruh mavjud bolgan va hukumat umumiy milliy oziga xoslikni saqlamoqchi bolgan mamlakatlarda qollaniladi. Biroq bu vaziyatda bosqa millat vakillari chetda qolmasligi va ularning oz tillaridan foydalaniish imkoniyatini yaratish muhimdir. Yurtimizda ozbek tili davlat tili hisoblanadi. Shu bilan birga, bosqa tillarda ta'lim olish sharoiti yaratilgan, qardoosh tillarda OAVlar chop etiladi, bosqa millatlarning madaniyat markazlari faoliyat korsatadi.

Uchinchi yondashuv – ikkitillilik yoki koptillilikni targhib qilish. Bu yerda odamlar bir nechta tillarni organiish va ulardan foydalaniisha da'vat etiladi. Ushbu yondashuv madaniyatlararo tushunishni rivojlantirishi va odamlarga turli millatdagi odamlar bilan muloqot qilish imkonini beradi. Köp madaniyatli jamiyatlarda til siyosati umumiy milliy oziga xoslikni targhib qilish bilan birga turli millatlarning ehtiyojlarini hisobga olib harakat qilishi kerak.

Tilni qayta tiklash yoqolib borayotgan tillarni tiklash va saqlashga qaratilgan sa'y-harakatlarni anglatadi. Bu til kurslaridan tortib ozchiliklar tillaridagi adabiyot va OAVga ozi ichiga olishi mumkin. Tilni jon-

lantirish kop madaniyatli jamiyatda til xilma-xilligini saqlashni ta'minlashning muhim usuli hisoblanadi. Yoqolib borayotgan tillarni qayta tiklash (revitalizatsiya) boyicha eng muvaffaqiyatli xalqaro tajribalardan biri – Yangi Zelandiyadagi maori tilidir. 1980-yillarga kelib maori tili yoqolish xavfi ostida qolgan va aholining faqat kichik bir qismigina bu tilda ravon sozlasha olar edi. Biroq maori jamoalari tashabbusi bilan sotsiolingvistik amaliyotga "Kohanga Reo" ("til uyasi" / "til beشي") dasturining joriy etilishi tub burilish yasadi. Ushbu model doirasida bolalarga maktabga ozi yoshdanoq keksalar ishtirokida til muhitini toliq singdirish yolga qoyildi. Hukumat tomonidan qonuniy rasmiy maqom berilishi va davlat darajasida moddiy qollab-quvvatlanishi natijasida bugungi kunda maori tili ta'lim tizimining barça bosqichlarida faol qollanilib, ozining ijtimoiy-funksional nufuzini qayta tikladi. Bu tajriba til huquqlari va lingvistik tiklanish kop madaniyatli jamiyatlarda milliy ozlikni asrashning hal qiluvchi omili ekanligini isbotlaydi. Til va madaniyat bir-birini mustahkamlaydigan tizimlardir. Talabalar uchun bosqa madaniyatning tilini osha madaniyatda yashamasdan organiish qiyin. Tilni yaxshi ozlashtirish, ikkitilli bolish uchun talaba ikkimadaniyatli bolishi kerak. Oz ona tilidan foydalaniish – oz madaniyatini amalda qollash va uni saqlab qolish usulidir.

Turli shevalarda sozlashadigan odamlar bir-birlaridan ajralib turadilar. Lahja va shevalar odamlarning nasabi, kasbi, yashayotgan hududi bilan bogliq ijtimoiy-madaniy hodisadir. Atrofingizdagi odamlar qanday lahja, shevani qollayotganiga qarang. Ular bitta tilda sozlasha-da, soz boyligi, uslubi va muloqoti bilan farqlanishadi. Bu xusu-



siyat sözlaşuvçı kişiga madaniy, ijtimoiy öziga xoslikni beradi. Köp millatli muhitda faqat öz guruhi bilan kuçli identifikatsiya qiliş separatizmga moyillik bilan boğliq bölişi mumkin. Faqatgina xorijiy guruh bilan identifikatsiya qiliş töliq assimilyatsiya bölişga olib keladi. Turli etnik va lisoniy kelib çiqişga ega bölgan kişilar birga yaşaydigan köp madaniyatli jamiyatlarda til ham birlik manbayi, ham ziddiyat asosi bölişi mumkin. Umumiy tilda gaplaşa olish jamiyat va umumiy öziga xoslik hissini yaratishi mumkin. Samarali muloqot qilmaslik tuşunmovçilik va yakkalanışga olib keladi.

Köp tillarda sözlaşadigan mamlakatlar global bozorda raqobatbardosh ustunlikka ega bölişadi. Misol uçun, Şveytsariya kabi aholisi törtta rasmiy tilda sözlaşadigan mamlakat dunyodagi eng boy mamlakatlardan biridir. Xorijiy sarmoyani jalb qilişda til ham muhim örin tutadi. Yangi bozorlarga çiqmoqçı bölgan kompaniyalar target auditoriya bilan öz ona tilida muloqot qila olishlari kerak. Bu kompaniyalarga öz mijozlari bilan işonęni mustahkamlaş va aloqa örnatiş imkonini beradi. Jahon bo-

zori talablariga moslaşa olmagan davlatlar iqtisodiy muammolarga duğ kelişi mumkin. Misol uçun, ingliz tilida sözlaşuvçı aholisi bölmagan davlat xorijiy sarmoyani jalb qiliş yoki jahon iqtisodiyotida raqobatlaşışda qiyinçiliklarga duğ kelişi mumkin. Globallaşgan dunyoda çet tillarining ahamiyatini tan olgan davlatlar global bozorda raqobatlaşış va gullab-yaşnaş uçun imkoniyatga ega.

Til köp madaniyatli jamiyatlarda milliy özlilikni aniqlaşda muhim rol öynaydi. Til xilma-xilligini özlaştirib, biz jamiyatning barça a'zolarining madaniyati va an'alarini uluğlaydigan va hurmat qiladigan milliy öziga xoslikni yaratışimiz mumkin. Bunga erişiş uçun köptillilikni rağbatlantiriş muhim ahamiyatga ega. Xususan, YUNESKOning köptillilikni qöllab-quvvatlaş va axborot makonidan teng foydalanışga oid xalqaro tavsiyalarida ta'kidlanganidek, madaniy xilma-xillikni asraş ta'lim va mediada tillar tengligini ta'minlaş bilan bevosita boğliqdir [10]. Bu esa barça tillar uçun maxsus kurslar va resurslarni yaratış hamda axborot vositalarida köptillilikni tarğib qilişni nazarda tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Giles H., Bourhis R.Y., Taylor D.M. Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations // Language, Ethnicity and Intergroup Relations / ed. by H. Giles. – London : Academic Press, 1977. – P. 307–348.
2. Hamzatov R. Ona tilim [Elektron resurs] // Xurşid Davron kutubxonasi : ma'rifiy portal. – URL: <https://kh-davron.uz/yangiliklar/muborak-kin/8-sentyabr-rasul-hamzatov-tavalludining-90-yilligi.html> (murojaat sanasi: 05.10.2026).
3. Isroil M.E. Sotsiolingvistik omillarning til taraqqiyotiga ta'siri (özbek va rus mediamatnlari misolida) : filol. fan. d-ri (DSc) diss. – Toshkent, 2025. – 241 b.
4. Mirtemir. Ona tilim [Elektron resurs] // Xurşid Davron kutubxonasi : ma'rifiy portal. – URL: <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/ona-tili/ona-tilim-mushoira.html> (murojaat sanasi: 05.10.2026).
5. Muhammad Yusuf. Ona tilim [Elektron resurs] // Ilmlar.uz : axborot-ta'lim portali. – URL: <https://ilmlar.uz/ona-tilim-sheri-muhammad-yusuf/> (murojaat sanasi: 05.10.2026).
6. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. – London : Verso, 1983. – 160 p.
7. Fishman J. A. In Praise of the Beloved Language: A Comparative View of Positive Ethnolinguistic Consciousness / Joshua A. Fishman. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1997. – 351 p.
8. Fishman J. A. Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective / Joshua A. Fishman. – Clevedon ; Philadelphia : Multilingual Matters, 1989. – 717 p.
9. Fishman J. A. Language and Nationalism: Two Integrative Essays / Joshua A. Fishman. – Rowley, Mass. : Newbury House Publishers, 1972. – 184 p.
10. UNESCO. Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace [Electronic resource] // UNESCO General Conference, 32nd Session. – Paris : UNESCO, 2003. – 17 p. – URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133171> (access date: 05.10.2026).
11. Pew Research Center. Views on the Importance of Language to National Identity [Electronic resource] // Pew Research Center Global Attitudes Project. – 2024. – 18 January. – URL: <https://www.pewresearch.org/global/2024/01/18/views-on-the-importance-of-language-to-national-identity/> (access date: 05.10.2026).